داستانی دایکەکەی ئازا – هاوارێکی کاسکەر دژ بە جەنگ.. ئەمە لە کوێداین !

نووسینی: عەبدوڵا حبە
لە عەرەبییەوە / نەجات عەزیز ....

گۆڤاری "تیاتر"ی ئەوسی نمایشکردنی شانۆگەری "دایکە کەراژ و کوڕەکانی" لەسەر هۆڵەی شانۆی دەیچە تیاتر لە بەرلین بە یەکێ لەو دە شانۆگەریانەی کە جیهانیان هەژاند داناوە. وادیارە ئەم داستانە مرۆڤایەتییە وێناکردنێکی زیندویانەی جەنگە، تەنانەت لە جیهانی عەربی خۆیشماندا لەم دەیانەی دواییدا کە ئاگری کۆمەڵێک جەنگ کەوتۆتەوە کە هیچ بەرژەوەندیەکی دانیشتوانی ناوچەکەی تێدا نیە جگە لە تیاچوون و ماڵوێرانی و کاولکاری بۆ ناوچەکە.

برتۆڵت برێخت (١٨٩٨-١٩٥٦) ئەم شانۆگەرییەی لە سوید نوسیوە کاتێک هەڵهاتبوو لە ئەڵمانیای نازی لەگەڵ ڕۆشنبیرانی تری ئەڵمان، دوای ئەوەی هتلەر دەستی بە کتێب سوتاندن کرد لە گۆڕەپانە گشتیەکاندا وکەوتە ڕاوەدونانی هەموو ئەوانەی دژ بە ڕژێمە فاشەکەی بوون. برێخت وای دانابوو شانۆگەرەکەی کە هاوارێکی هەورە گرمە ئاسای دژ بە جەنگە، کەسێک ئەدۆزێتەوە بیباتە سەر تەختەی شانۆکانی ئەوروپا و میللەتانی ئەوروپا وئاگا ئەهێنێ لە مەترسی چارەسەرکردنی ناکۆکیەکانیان بە جەنگ. بەڵام برێخت دواکەوت لە بڵاوکردنەوەی شانۆگەرییەکەی. کاتێك بۆ یەکەم جار نمایشکرا لە ساڵی ١٩٤١ لە سویسرا کار لە کار ترازابوو جەنگی جیهانی دووەم دەستی پێکردبوو کە بە ملیۆنەها قوربانی و وێرانبوونی سەدەها شار و هەزاران گوند و لادێی لێکەوتەوە. بەڵێ، کەس نەبوو لە ئەوروپییەکان گوێی لە ئاگادارکردنەوەکەی بگرێت سویسریەکان نەبێت، کە خۆشیان زوتر شەڕی سی ساڵەیان کردبوو بەڵام دەرئەنجامەکەی دامەزراندنی سویسرای فیدراڵ بوو.

بەم شێوەیە برێخت نەیتوانی بینەری ئەوروپی بۆ شانۆگەرییەکەی بدۆزێتەوە هەتا ساڵی ١٩٤٨ کاتێك داوای لێکرا هەستێ بە دەرهێنانی کارەکەی لە هۆڵەی شانۆیی "دەیچە تیاتر" دوای جەنگی جیهانی دووەم.

ئەویش ڕازی بوو بە دەرهێنانی شانۆگەریەکەی و یەکەم نمایشی لە ساڵی ١٩٤٩ کرا. لەسەر شانۆ، جلە کۆن و شڕەکانی ئەکتەرەکان، کە لە سەدەی حەڤدەهەمدا ژیابوون لە جلی خەڵکی ئەڵمانیای ئەوکاتە ئەچوو. بینەرانی شانۆ بەتەواوی ئاوێتەی ڕووداوەکانی شانۆگەرییەکەی بوون و بەدەمەوەچوونێکی تەواویان هەبوو لەگەڵ دایکە ئازاکە-(کوراژ)- کە هێلینا ڤایگل هاوسەری برێخت ڕۆڵەکەی بینیبوو. چونکە واقعی خۆیانی بیر ئەخستنەوە.

برێخت تەنها چاوەڕێی دەربڕینی هاوسۆزی نەئەکرد لە جەماوەرەکە لەگەڵ پاڵەوانی شانۆگەریەکە، بەڵکومەبەستی تێگەیشتنیان بوو لە مانا شاراوەکانی بیرۆکەی شانۆگەرییەکە. واتە وەستانەوە دژ بە جەنگ و بەهانەکانی هەڵگیرساندنی. بۆیە دەستکاری کرد لە هەندێك بەش لە تێکستەکە و هەندێک داهێنانیشی کرد لە کاری دەرهێنانەکەی. ڤایگل ڕۆڵێکی یارمەتیدەرانەی زۆری هەبوو لە گەیاندنی مەبەستی نوسەرلە ڕێی بەرجەستەکردنی ڕۆڵەکەی بە شێوەیەکی وشك و دوور لە هەڵچوون بەشێوەیەک کە هیچ بوارێکی بۆ بینەر نەهێشتەوە جگە لە هاوسۆزی لەگەڵ دایکە کۆراژ. بیرۆکەی داوای ئاشتی بەتەواوی دەستی بەسەر نمایشکردنی شانۆگەرییەکەدا لە ساڵی ١٩٤٩ دا کێشابوو، دەنگدانەوەیەکی گەورەی هەبوو لای جەماوەر لە سەردەمی هەڵکشانی مەترسی شەڕی سارد. هەروەها بە ڕوونی پاڵنەرە ئابوریەکانی جەنگی ئاشکرا کرد و پێویستی ئاشکراکردنی تاوانەکانی شەڕ پەیوەست بە ئایدۆلۆژیای دوژمنکارانە و پاڵنەرە داراییەکان بۆ هەڵگیرساندی جەنگ. ئاشکراکردنی ئەوەی کە بزنس لە پشت هەموو شەڕەکانەوەیە لەم سەردەمەماندا.

هەرچەندە دەسەڵاتی داگیرکەری ئەو دەمەی سۆڤێت خۆشحاڵ بوو بە نمایشکردنی شانۆگەرەیکە بەوەی کە دژ بە بیرۆکەی جەنگە و کەمەکی برێخت و شانۆکەشی ئەکرد ئەکرد، بەڵام هەندێک لە رەخنەگرانی سۆڤێت پێیان وابوو شانۆی داستانییانەی برێختی ناگونجێت لەگەڵ یاساکانی ڕیالیزمی سۆسیالیستی. ئەمەش دواتر بو بە هۆی ساردی هەڵوەستی وڵاتانی بلۆکی سۆسیالیست لە کارەکانی برێخت بەشێوەیەکی گشتی. بەڵام برێخت سەرکەوتنێکی گەورەی لەلای جەماوەری پێشکەوتنخوازی دژبەجەنگی ئەوروپای خۆرئاوا بەدەست هێنا پاش نمایشکردنی شانۆگەریەکانی لەلایەن تیپە شانۆیەکەیەوە- برلینەر ئنسابل- لە پاریس ١٩٥٤ و لەلەندەن لە ١٩٥٦.

برێختی شانۆنووس، دەرهێنەر، شاعیر و ڕەخنەگر، لەسەرەتای تەمەنی لاوەیتیدا خۆی بۆ خوێندنی پزیشکی ئامادەکرد بوو بەڵام بەرەو ئەدەب

وەرچەرخایەوە، عەوداڵی ئەدەبی یۆنانی کۆن بوو، درامای داستانی یۆنانی زۆر کاری تێکرد. گەلێک شانۆگەری نوسی لەوانە: "کردەوە" و "تەپڵ لە شەودا" و "ئەم سەربازە چیە و ئەویتریان چیە" ئۆپەرای سێ پەنی" و "ترس و ڕەشبینی لە ڕایخی سێیەم" و "پیشەی ارتۆرۆ وی" و "دایکە کەراژ و کوڕەکانی" و بازنەی تەباشیری کەوکازی" و "ژیانی گالیلە" و بەڵکی تر. بەڕاستی هەموو کارەکانی داستانی ئەدەبی شانۆیی سەردەمن.

ڕوداوەکانی شانۆگەری "دایکە کەڕاژ و کوڕەکانی" ئەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی جەنگە ئایینەکانی ئەوروپا، بەتایبەتی بەهاری ١٦٢٤ کاتێک سوپای شای سوید خۆی ئامادە کردبوو بۆ داگیرکردنی پۆڵەندا، شارەزایانی سوپا کە شەڕ بۆ تاکە ڕێگا دائەنێن بۆ سەپاندنی " سیستەم و شارستانیەت"، هەڵئەستن بە کاری سەربازگیری گەنجان و ئامادەکردنیان بۆ ئەرکەکانی داهاتوو. بەڕای سوپا، بەبێ شەڕ و توند و تیژی هیچ ڕێوشتێك نابێت- بەبۆچونی ئەوان ئەگەر سیستەمی سەربازی بادەست نەبێ ئەوا تاک بە گوێرەی حەزی خۆی ئەسوڕێتەوە و بەکەیفی خۆی هەموو شتێک ئەکات و بەئارەزووی خۆی ئەخوات. کەواتە ئەمە چ سیستەمێکی دروستە کە بەبێ فەرمان و بێ بەشکردنی ئازوقە و لێپرسینەوە بەڕێوە ئەڕوات!.

شانۆگەری دایکی ئازا

لە شانۆگەرییەکە، دوو گەنج عەرەبانەکەی دایکە ئانا ڤیرلینگ ڕائەکێشن کە فرۆشیارێکی گەڕۆکە (بە ڕێچکەیەك خەڵکی باڤاریای ئەڵمانیایە) و نازناوی "کەڕاژ" واتا ئازای لێنراوە، چونکە لە بۆردمانی تۆپەکان و گزەی گولە نائەترسا. بەعەرەبانەکەیەوە کە هەردوو کوڕەکانی ڕایان ئەکێشا لەگەڵ کەتیبەی فنلەندی دووی سوپاسی سویدیدا ئەسوڕایەوە و شتی پێ ئەفرۆشتن. هەردوو کوڕە گەنجەکەی و کچە لاڵەکەی نازناوی جیاجیان هەبوو چونکە کەس بە دەقیقی نەیئەزانی باوکەکانیان کێیە، سەربازی سوپای جۆراوجۆر بوون و لەوانەیە لەشیان کوژا بێ یان بە سەروشوێن بووبێ. هەر لەو کاتانەدا فەرماندەی کەتیبەکە کوڕە گەورەکەی، ئیلیف، ئەباتە ڕیزەکانی کەتیبەکەوە و لە یەکێک لە شەڕەکاندا ئەکوژرێ. بەو شێوەیە دایکە یەکێک لە کوڕەکانی لە دەست ئەدات. دوای تەپەر بوونی سێ ساڵ لە شەڕ، دایکە دیل ئەکرێ لەلایەن سوپای دوژمنانەوە بەڵام بە گۆڕینی ئاڵای سەر عارەبانەکەی کە ئاڵای لوسەرەکان بوو و دانانی ئاڵای کاتۆلیکەکان و خۆی لە مەترسی ڕزگار ئەکات. کاتێك سوپای دوژمن داوا لە کوڕە بچوکەکەی، شفیتسەرکاش، ئەکەن شوێنی گەنجینەی

کەتیبەکەیان پیشان بدات و ئەویش ڕەتی ئەکاتەوە تەقەی لێ ئەکەن ئەیکوژن. لاشەکەی پێشان دایکە ئەدەن نکولی لە ناسینی ئەکات بۆ ئەوەی عەرەبانەکە و شتومەکەکانی لەدەست نەچێت. بەو شێوەیە شەڕ چەند ساڵێک بەردەوام بوو دایکەش بە وڵاتانی پۆڵەندا و مۆراڤیا و باڤاریادا سوڕایەوە. لەکۆتایشدا سەربازەکان بەزۆر لاقەی کچەکەیان کرد و دەمچاویشیان شێواند بەڵام دایکەی ئازا دانی بەخۆدا گرت بەتایبەتیش پاش ئەوەی کە لەو کاتانەدا لە تروپکی سەرکەوتنی بازرگانەکەیدا بوو.

لە ساڵی ١٦٣٢ پاشای سوید، گۆستاڤ ئەدۆلف ئەکوژرێت و ئاگربەست ڕائەگەیەنرێت، بازرگانەکەی دایکەی ئازاش هەڕەشەی مایەپووچی دێتە سەر. ئەو پێویستی بە ئاشتی نەبوو، شەر سەرچاوەی سەرەکی بژێوی بوو، خۆزگەی هەڵگیرسانی شەڕی ئەخواست. شەڕی نێوان کاتۆلیکەکان و پرۆتستانتەکان ١٦ ساڵی خایاند، نیوەی خەڵکی ئەڵمانیا تیاچوو، وێرانی و برسێتی هەموو لایەکی گرتبووەوە، لەکۆتایی شانۆگەریەکەدا سەربازەکان کاترینی کچی ئەکوژن چونکە خەڵکی گوندی وەئاگا هێنا لە هاتنی سەربازەکان بە لێدانی تەپڵ بە مەبەستی ڕزگار کردنیان لە کوشتار. بەم شێوەیە جەنگ هەموو مناڵەکانی دایکە کۆڕاژی قووتدا بەڵام ئەو هێشتا بەردەوامە لە ڕاکێشانی عەرەبانەکەی بەتەنیا و سەربازەکان بەلایدا تیئەپەڕن و ئەویش هاواریان لێ ئەکات: " بمبەن لەگەڵ خۆتان"

بڕێخت لە شانۆی داستانییدا فایلەسوف و شانۆنوسیش لە هەمانکاتدا؛ چونکە کارەکانی پێناسە ناسراوەکانی شانۆ تێئەپەڕێنن. لە نوسینی شانۆگەریەکانیدا زۆری لە کارە درامیە یۆنانیە کۆنەکان وەرگرتووە بەتایبەتی لە شانۆگەریەکانی سۆفۆکلیس کە زۆر پێیان سەرسام بوو. ئەم نوسەرە هەڵکەوتووە گرنگی زۆری بە ڕوداوە مێژوییە مەزنەکان ئەدا، ئەم گرنگیپێدانەش مەودایەکی کۆمەڵایەتی و ڕەخنەگری بە کارەکانی ئەبەخشێت. کۆمەڵێک پێکهاتە کارەکانی جیا ئەکاتەوە، لەوانە گەیشتن بە تروپکی ڕوداوە درامەکان چەند جارێك و چارەکردنیان و جیاکردنەوەی سەردەمی ڕوداوە درامەکە و سەردەمی نوسەر. بە شێوەیەک کە نووسەر لەسەر تەختەی شانۆ گێڕانەوەیەکی بەسەرهاتەکان پێشکەش ئەکات بەڵام کۆتاییەکەی زانراوە. بەبۆچونی برێخت ژیان لە شانۆی ئاساییدا بینراوە، بەڵام ڕوون نیە. بۆیە لە شانۆگەریەکانیدا کەسایەتی گێڕەڕەوەی داهێناوە. واتە ئەکتەرێك کە کۆمێنت لەسەر ڕوداوەکان ئەدات بەبێ ئەوەی یەکێک بێت لە پاڵەوانەکای شانۆگەرەکە و ئەکتەرەکان لە نمایشەکانیدا پێویستیان

بە بنینی ڕۆل نیە.

شانۆی عەرەبی ئەمڕۆ پێویستی بە داهێنانی برێخت و بلیمەتانی تری جیهانی شانۆییە بۆ سود وەرگرتن لە شارەزاییان ل□ پێناو دەرچوون لە دۆخی چەقبەستوو لەم سەردەمی پاشەکشەکردنە ڕۆشنبیریەی کە جیهانی عەرەبی گرتۆتەوە بەگشتی. ئەمڕۆ ڕۆشنبیرانی عەرەب خۆیان دان بە خراپبوونی کاری داهێناندا ئەنێن لەناویشیاندا داهێنان لە بواری شانۆ، وەکو بڵێی ئەم و□تانە کەسایەتی بەهرەمەند و داهێنەری وەکو نجیب مەحفوز و مهدی جەواهری و غایب گعمە فەرمان وجواد سەلیم و محمود سەبری و دەیانی تری وەکو ئەمانی بەخۆوە نەدیبێ. سەبارەت بە عێراق، ئەتوانین بڵێین و□تاتەکە پاش ئەو هەموو شەڕەی توشی میللەتەکەی بوو، سینەما و شانۆ و هونەری تەشکیلی و میوزیک و هونەری فۆلکلۆری، تەنانەت شیعر و چیرۆک و ڕۆمانیش لەئاستێکدا نیە کە بەرزی بکاتەوە بۆ ئەو پایەیەی کە شایانی بێت. نەک تەنها لەسەر ئاستی جیهانی، بەڵکو لەسەر ئاستی ناوچەیی و ئاستی و□تانی جیهانی سێیەمیش بە شێوەیەکی گشتی.

شانۆگەری “دایکە ئازاکە”، گرنگیەکی تایبەتی هەیە بۆ ئەمڕۆی ناوچەی عەرەبی کە جارێك بە چەندەها جۆر شەڕی تایفەگەری و جارێکی تر بە شەڕی دەستێوەردانی دەرەکی بەبیانوی بەرگری لە دیموکراسیەتدا تێئەپەڕێ. چین و توێژانێکی دیاریکراو لە کۆمەڵگا هەڵکەوتون هیچ لاریەک نابینن لە بەکوشتدانی ڕۆڵەکانی لەپێناو سەروو□ت و ساماندا. کە هیچ بەهایەکی نیە لەپاش تیاچونی ئەو ڕۆڵانی□. ل□م ڕۆژانەدا بەها مرۆڤایەتیەکان وون ئەبن و چەمکانێکی وەک نیشتمان، ئازادی، شکۆی مرۆڤایەتی، مانای خۆیان لەدەست ئەدەن.

لە عەرەبیەوە / نەجات عەزیز -١/٧/٢٠١٧

-————————

سەرچێوە:

الحوار المتمدن -ژمارە 3881-١٥/١٠/٢٠١٢

لە ژمارە 3ی گۆڤاری هانا بڵاو بۆەوە